

NUO MEMELBURGO IKI KLAIPĖDOS – 99 ISTORIJS

VAREIKIS, Vygantas. *99 Klaipėdos miesto istorijos*. Klaipėda: Druka, 2008. 232 p.

Nijolė Strakauskaitė
Klaipėdos universitetas

Pranašystės – rizikingas užsiėmimas, o tam, kuris imasi recenzuoti knygą, net jei tai yra mokslo populiarinimo leidinys, ko gero, nepriderantis. Vis dėlto šiuo konkrečiu atveju sunku atsispirti intuicijos provokacijai, jog esama knygų, kurias vos pavarčius nesunku nuspėti jų „likimą“: ar ji bus skaitoma, ar užsigulės knygynų lentynose. Tokį pirmojo išpūdžio „verdikta“ dažniausiai nulemia keletas momentų: knygos leitmotyvas (aktualumas skaitytojui), rašančiojo stilius (nuobodus ar „įklampinantis“ gerąją prasmę), knygos dizainas ir iliustracijos. Turėdami tai mintyje, galime pranašauti, jog Vyganto Vareikio „99 Klaipėdos miesto istorijos“ prikaustys skaitytojų dėmesį ne tik todėl, kad tarp kelių šimtų tūkstančių klaipėdiečių esama labai daugelio besidominčių savojo miesto istorija, bet taip pat ir dėl leidinio dizaino kokybės ir autoriaus gebėjimo tekstą suskaidyti į trumpas, vos pusės puslapio, intriguojančiai sukonstruotas „99 istorijas“ (skaičių magijos veiksnys). Verta pabrėžti ir šio leidinio „vizualinę intriga“ – 99 nuotraukos, tarp kurių yra nemaža dalis dar „neišeksploduotų“ ir puikiai atliekančių gvildenamos temos informacinio lauko sustiprinimo funkciją. Knygos tekstas publikuojamas ne tik lietuvių, bet ir anglų bei vokiečių kalbomis.

Atitolstant nuo išorinių remarkų apie šią knygą ir bandant pažvelgti į jos esmę, pirmiausia būtina pažymėti sąžiningą autoriaus poziciją, paremtą gerai žinomu istorikų cecho kanonu, jog istorijos faktai yra interpretatyvinio istorikų pasirinkimo, nulemto jų epochos matų, rezultatas, kurį autorius lakoniškai deklaruoja knygos įvade: „Istorijos apie Klaipėdą yra sąmoningai subjektyvus tekstas“.

Knygos įvade autorius taip pat akcentuoja ir pagrindinę šio leidinio atsiradimo intenciją – radijo stotyje „Vox Maris“ 2004 m. parengtų radijo laidų apie Klaipėdos istoriją ciklą. Ši kombinacija – istoriko ir radijo laidų rengėjo – atspindi gana novatoriškas istoriko ir gyvenamojo meto sąsajas, kai anot Söreno Philipppo (Sören Philipps), istorijos mokslas arba bent viešasis istorijos gvildinimas yra pasidavęs bendrajai gyvenamojo pasaulio mediatizacijos tendencijai, todėl ir šioje srityje vis stipriau reiškiasi audiovizualinės technikos. Be abejo, esama nemažai skeptikų šių inovacijų atžvilgiu. Tokių tikriausiai atsiras ir aptariamoms knygos vertintojų gretose, bet pritariant autoriaus pozicijai verta akcentuoti tai, jog komunikacija yra šiuolaikinių demokratinių visuomenių bei mokslo (taip pat ir istorijos) *modus operandi*.

Akivaizdu, jog ši knyga skirta labai plačiai skaitytojų grupei, nes autoriaus pasirinktos temos sudaro itin margą mozaiką, kurios dalių atrankos kriterijų, regis, nulėmė siekis suintriguoti skaitytoją, fokusuojant dėmesį į įsimintinus faktus (miesto įkūrimas, didysis gaisras, sostinė), reiškinius (Hanza, kontrabanda, stichija), asmenybes (Julius Ludwigas Wieneris (Julius Ludwig Wiener), Ernestas Galvanauskas, Johannesas Sembritzkis (Johannes Sembritzki)) ar detales (miesto kartuvės, gaisrinė, bravoras). Tokiu būdu knygos autoriui pavyko išryškinti svarbiausius Klaipėdos istorijos akcentus, tiesa, dėmesio centrą perkeltiant į naujausius laikus.

Skaitant „99 Klaipėdos istorijas“ imponuoja autoriaus gebėjimas lengvai pereiti nuo detalės prie konceptualių svarstymų ir vėl plastiškai sugrįžti prie smulkmenos, bet būtinai įsimintinos skaitytojui. Šia prasme „klasikinis“ aptariamojo teksto pavyzdys – „Gaisrinė“. Klaipėdos gaisrinės istorija,

nors savaip ir unikali (viena pirmųjų profesionalių gaisrinių Prūsijos karalystėje), vis dėlto septynių šimtmečių miesto istorijos kontekste tėra faktas – detalė, tačiau autorius šios detalės fone paliečia ir sovietmečio ideologinių standartų spaudimo miesto urbanistiniam kraštovaizdžiui problemą, primindamas „Klaipėdos“ viešbučio atsiradimo bei senųjų miesto kapinių pavertimo Martyno Mažvydo skulptūrų parku aplinkybes. Nėra taip paprasta visa tai sutalpinti penkiolikoje sakinių ir išpūdingai užbaigti išimintina smulkmena – „senosios Klaipėdos gaisrinės laikrodis, 1856 metais pagamintas Berlyno meistrų, šiandien yra saugomas Laikrodžių muziejuje“. Galime neabejoti, jog ši smulkmena, kuria neva tarp kitko autorius užbaigia vieną iš savo 99 istorijų, paakins ne vieną skaitytoją dar kartą užsukti į Laikrodžių muziejų ir dėmesingiau pažvelgti į tą unikalų eksponatą. Taip galime įžvelgti šios knygos pozityvaus „šalutinio poveikio“ sindromą.

Pagrįstai negailint liaupsių kalbos stiliui, kuriuo parašytos „99 Klaipėdos istorijos“, vis dėlto reikia pažymėti, jog kartais autoriui sunku atsispirti pagundai atlikti „aukštojo pilotažo figūras“ ir tuomet tekste atsiranda terminų ir posakių, kurie ne istorikams ne daug ką pasako (*Hansekontor*), o kartais gali versti griebtis kitos kalbos žodyno („*A Nothern summer or travel round Baltic throught Danemark, Sweden, Russia, Prussia and part of Germany in the year 1805*“) ar padvelkia stilistine dviprasmybe „*bliezkriego* karas“ (pažodžiui – žaibiško karo karas). Be abejo, suprantamas ir pagirtinas autoriaus siekis kuo geriau perteikti istorinių įvykių koloritą, ir jam ši siekį iš esmės pavyko sėkmingai realizuoti.

Neketinant kvestionuoti autoriaus teisės rinktis faktus, detales, iliustruojančias ar paryškinančias „99 Klaipėdos istorijas“, kartais paliekama erdvė dvejonėms: ar temoje *Pirmasis pasaulinis karas ir Klaipėda* svarbiau tai, jog telefonistei, pranešusiai į Berlyną apie rusų dalinių žygiavimą Liepų gatve, maršalas Paulis von Hindenburgas (Paul von Hindenburg), vėliau tapęs Vokietijos prezidentu, įteikė apdovanojimą „Panelei Memel“, ar tai, kas nepaminėta, – maršalas Paulis von Hindenburgas 1915 m. tapo Memelio garbės piliečiu už pasiektą pergalę viename iš svarbiausių to karo mūšių – Tannenbergo (Žalgirio) mūšyje.

Sunku rasti leidinį, kuriame nepasitaikytų kokių nors netikslumų. P. 51 rašoma, kad Thomas Mannas (Thomas Mann) „iškeitė poilsiavimą elitiniame vokiečių Krance (šiandien Zelenogradskas)“ – ne Krance, o Rauschene (šiandien Svetlogorskas), tačiau ši smulkmena nedaro jokios įtakos išpūdžiui, kuris lieka perskaičius visą knygos tekstą: istorijos faktų prasme – korektiško, o jų interpretacijos prasme – įtaigaus. Prie šio išpūdžio verta pridurti autoriaus erudicijos dėka daugelyje iš 99 istorijų sėkmingai įkomponuotą tarptautinių įvykių, susijusių su aprašomu miesto istorijos fragmentu, kontekstą ar europinės kultūros aspektą, ir šia prasme simboliškas yra 99-osios istorijos pavadinimas – „*Mare Balticum – Mare nostrum*“, verčiantis prisiminti Romos imperijos didybę ir leidžiantis pamąstyti apie „savo jūrą“ ir vienintelį uostą prie jos – Klaipėdą.

Nesiimame spėlioti, ar autoriui pavyko daugiau ar mažiau sudėtingas laviravimas tarp dokumentiškumo ir estetiškumo paradigmu, bet akivaizdu, jog rašydamas šiuos tekstus, autorius nesijautė atliekamas prievolę, o mėgavosi kūrybos procesu, todėl rezultatas neabejotinai ir skaitytojui leis pasimėgauti „99 Klaipėdos istorijomis“.